

Szlak Architektury Obronnej

Szlak rowerowy czarny Architektury Obronnej

Przebieg: Końskie – Modliszewice – Kazanów – Sielpia – Miedzierza – Smyków – Grzymałów – Stachura – Malmurzyn – Oblęgór – Oblęgorek – Chełmce – Podzamcze Piekoszowskie – Piekoszów – Szewce – Jaskinia Raj – Chęciny – Podzamcze Chęcińskie – Mosty – Bolmin – Małogoszcz – Mieronice – Brzegi – Sobków – Mokrsko – Kotlice – Motkowice – Stawy – Imielno – Skowronno – Pińczów – Młodzawy – Chroberz – Stradów – Pelczyska – Jurków – Wiślica – Chotel Czerwony – Radzanów – Szczaworyż – Kąty – Stopnica – Olesnica – Święcica – Rytwiany – Golejów – Staszów – Kurozwęki – Kotuszów – Szydłów – Chańcza – Rembów – Iwaniska – Ujazd – Konary – Klimontów – Ossolin – Samborzec – Sandomierz – Kichary Nowe – Ocinek – Dacharzew – Międzygórz – Tudorów – Okalina – Opatów – Lipowa – Ptkanów – Rosochy – Ćmielów – Podgrodzie – Ćmielów – Trębanów – Małoszyce – Wszechświęte – Jacentów – Sadowie – Czerwona Góra – Janowice – Sarnia Zwola – Grzegorzowie – Serwis – Baszowice – Dębno – Bodzentyn – Psary – Klonów – Masłów – Kielce – 500,5 km

Modliszewice - wzniesiony z cegły i kamienia dwór stanowi przykład typowej siedziby zamożnego szlachcica z II – ej połowy XVI i początku XVII wieku. Ulokowanie go na wyspie oblanej wodami fosy i dużego stawu od strony południowej nawiązuje do tradycji średniowiecznych siedzib obronnych. Początkowo była to wieża mieszkalna a następnie dwór wieżowy umieszczony na wyspie – kopcu. W północnej części wyspy znajduje się obszerny dziedziniec, przy fosie zaś budynek branny, do którego prowadził zwodzony most.

Znajdujący się przy bramie obiekt tzw. „Kuznia” został wzniesiony na przełomie XVIII/XIX w.

Kazanów - Dwór obronny wzniesiony w XVI w. przez rodzinę Kazanowskich. Prawdopodobnie wzorowany na siedzibie szlacheckiej zlokalizowanej w pobliskich Modliszewicach, Dwór wzniesiono na terenie źródłowym rzeczki Węglanki. Nikle pozostałości założenia otacza zagłębienie po dawnej fosie osiągającej od 10 do 15 metrów szerokości.

Oblęgorek – stylowy dworek przekazany Henrykowi Sienkiewiczowi w 1900 roku z okazji 25-lecia pracy literackiej. Pełnił funkcję letniej rezydencji. Od 1958 roku w pałacyku mieści się muzeum pisarza. Ekspozycja wiernie oddaje wnętrza pałacyku z czasów, kiedy przebywał w nim Henryk Sienkiewicz.

Podzamcze Piekoszowskie - obiekt wzorowany na kieleckim „palacu”, wzniesiono około połowy XVII w. Usytuowany na wzgórzu, otoczony był podmokłym terenem, w późniejszym czasie częściowo osuszonym i zamienionym na stawy. Pałac usytuowano między ogrodem, a otoczonym murem dziedzińcem z podjazdem. W rękach fundatorów – rodziny Tarłów – pozostawał do 1842 r. W połowie XIX wieku został zniszczony przez pożar i opuszczony. Do dnia dzisiejszego przetrwały mury obwodowe dwukondygnacyjnego pałacu z umieszczonymi w narożach trójkondygnacyjnymi wieżami.

Jaskinia „Raj” - Człowiek od wszechczasów szukał schronienia, zarówno przed zimnem, dzikim zwierzem, a także nieprzyjacielem. Początkowo wykorzystywał w tym celu m.in. jaskinie, następnie chronił się w tzw. „ogrojcach” (tereny ogrodzone), a później otoczonych wałami ziemnymi i fosą grodach. W jaskini „Raj” odkryto ślady pobytu człowieka neandertalskiego sprzed ok. 50000 lat. W celach obronnych wznosił on przy wejściu „zapórę” z ponad 200 poroży reniferów, których ostre zakończenia zapewniały mu w pewnym stopniu bezpieczeństwo.

Chęciny – Zamek Królewski, zlokalizowany na szczycie najwyższego w okolicy skalistego wzgórza dewońskiego, zbudowany został około 1300 roku i rozbudowany w XV wieku. Przedstawia budowlę obronną typu wyżynnego. Podzielony jest na dwie części: zamek właściwy z dwoma charakterystycznymi wieżami z kamienia i zamek niższy pełniący funkcje gospodarcze. Zamek chęciński w czasach setności

spełniał różne role. Był rezydencją królowych, wiezieniem stanu, siedziba skarbcza koronnego, a także mieszkaniem starostów checińskich.

Podzamcze Checińskie - obronny dwór wzniesiony został w I - ej połowie XVII w. Z dawnego założenia do dziś zachowały się: dwukondygnacyjny dwór, ustawiona prostopadle do niego oficyna, łączący oba obiekty zawieszony korytarzyk, piękna barokowa brama z końca XVII w.

Obiekt otoczony jest przez pozostałości fosy oraz częściowo zachowane stawy.

Z czasów budowy zachowały się kamienne obramienia okien z herbem rodziny Branickich – Gryf oraz marmurowy portal od podwórza. Prowadząca do bramy aleja wysadzana około 300-letnimi lipami, które według tradycji wzniesiono na cześć wracającego spod Wiednia Jana III Sobieskiego.

Sobków - typowa dla terenów południowo-wschodniej Polski przedrozbiorowej - fortalicja, wzniesiona została w XVI w. w miejscu przeprawy przez rzekę Nida. Na terenie otoczonym niewysokim murem z basztami (zajmującym około 1 ha powierzchni) znajdowały się zarówno budynki mieszkalne jak i gospodarcze. W odróżnieniu od zamków fortalicje nie były przystosowane do skutecznej obrony przed pociskami artyleryjskimi. Niemniej jednak chroniły właścicieli w czasie „najazdów”, niepokojów społecznych czy też zagrożeń rozbójniczych. Zachowane pośrodku ruiny klasycystycznego pałacu pochodzą z XVIII w. Fortalicja ta jest unikatowym przykładem zabezpieczenia XVI-wiecznej posiadłości szlacheckiej.

Pińczów - średniowieczny, okazały zamek został wzniesiony przez Zbigniewa Oleśnickiego na cyplu płaskowzgórza odciętego fosą od jego nasady. Stanowił najnowocześniejszą i najpiękniejszą budowlę obronną na terenach ówczesnej Polski. Na przelomie XVI/XVII w. wzniesiono otoczone ziemnymi fortyfikacjami podzamcze. Podupadły zamek został w końcu XVIII w. rozebrany, a uzyskany materiał posłużył do budowy pałacu Wielkopolskich, zlokalizowanego u podnóża Wzgórza Zamkowego. Do dziś przetrwały nikle pozostałości: murów zamkowych, filaru mostowego i piwnic. Pierwotny wygląd zamku możemy zobaczyć na reprodukcjach rysunków i makiecie znajdującej się w Muzeum Regionalnym w Pińczowie. Do dnia dzisiejszego przetrwał jeden z wczesnobarokowych portali, który został wmurowany w budynku przy ul. Piłsudskiego 5.

Stradów - grodzisko uważane za największe w Polsce zajmuje kulminację lokalnego wzgórza wznoszącego się na wysokości ok. 40-60 m nad okolicznym terenem. Z trzech stron, zbocza opadają dość łagodnie, tylko od strony zachodniej do doliny Stradomki stromo. Właściwe grodzisko zwane „Zamczyskiem” o pow. 1,5 ha otacza dość dobrze zachowany wał ziemny.

Z wyjątkiem zachodniej strony grodzisko otacza sucha fosa. Wały osiągają wysokość do 12 m od jej dna. Od strony północnej, wschodniej i południowej grodzisko otoczone jest podgrodziami zwanymi przez miejscową ludność Waliki, Mieścisko, Barzyńskie. Rozdzielają je wąwozy i częściowo zniszczone przez prace polowe wały, których obecna wysokość sięga 2 m. Gród datowany jest na okres od końca VII w. – do początku XI stulecia.

Wiślica - grodzisko położone jest na gipsowej wyspie wznoszącej się wśród rozlewisk Nidy. Pierwszy gród z obwarowaniami drewniano ziemnymi datowany jest na X/XI w. Po ponad 100-letniej przerwie wzniesiono w tym miejscu ponownie gród i wykorzystując wcześniejsze wały wzmocniono je gipsowo-wapiennym murem o grubości ok. 2 m. Do dziś czytelna jest fosa wodna okalająca wyspę. Makiety innych budowli obronnych, których śladów dziś nie spotkamy na powierzchni ziemi możemy zobaczyć w Muzeum Regionalnym, mieszczącym się w Domu Długosza (budynek plebanii). Wśród nich znajdują się: pallatium - mieszkalna siedziba księcia z XI w. i romańskie kościoły z XII. i I – ej połowy XIII wieku

Stopnica - pozostałością zamku królewskiego jest dwukondygnacyjny budynek wykorzystywany na cele gospodarcze. Dwór królewski najprawdopodobniej istniał tu najprawdopodobniej już w XIII w., a zamek wznosił król Kazimierz Wielki w około 1350 r. Został przebudowany na renesansowy pałac z krużgankami przez dzierżawcę starostwa stopnickiego Stanisława Tarnowskiego. Następnie odbudowany po zniszczeniach „potopu szwedzkiego”. O dawnym założeniu obronnym świadczą stawy urządzone w części dawnej fosy.

Rytwiany - Zamek położony wśród rozlewisk rzeki Czarnej został wzniesiony w XIV w. i rozbudowany w I- ej połowie XV w. przez arcybiskupa gnieźnieńskiego - Wojciecha Jastrzębca. Zniszczony przez wojska J. Rakoczego podczas „potopu szwedzkiego” przestał pełnić swą funkcję i został rozebrany w 1859 r. Do dziś pozostał fragment ceglano-głazianego narożnika murów ze skośną przyporą, które zostały

ozdobione siatką rombów z zendrówki (mocno wypalanej cegły). Widoczny jest również zarys dawnej fosy wodnej. Na tym terenie został urządzony niewielki park.

Kurozwęki – w II połowie XIV wieku wzniesiono na wyspie usypanej w rozlewiskach rzeki Czarnej zameczek rycerski na planie owalu. W okresie renesansu przebudowano go na okazałą rezydencję z wykorzystaniem średniowiecznych murów. W XVIII wieku dodano klasycystyczną fasadę i wzniesiono dwa wolnostojące pawilony. Do dziś pałac otoczony jest fosą. Stanowi atrakcję turystyczną – w pałacu można zanoćować, pojechać konno po okolicy i zobaczyć jedyne w Polsce stado bizonów amerykańskich.

Szydłów – miejscowość posiada najlepiej zachowany w Polsce środkowej obwód średniowiecznych obwarowań miejskich, wzniesionych staraniem Kazimierza Wielkiego w XIV wieku. Do dziś z ok. 1 km murów przetrwało zaledwie 650 m i zachowała się jedna z bram zwana Krakowską.

Ujazd - wzniesiony przez Wawrzyńca Senesa w latach 1631-1644 zamek „Krzyżtopór” w Ujeździe był do czasu Wersalu największą budowlą pałacową w Europie. Fundator tego „palazzo in fortezza” - pałacu w fortecy – wojewoda sandomierski Krzysztof Ossoliński chciał olśnić współcześnie mu żyjących. I tak monumentalny zespół pałacowy wbudowany w pięcioboczną bastionową fortecę wzniesiony został na wzór kalendarza. Posiadał tyle okien ile dni w roku, tyle komnat ile tygodni, tyle wielkich sal ile miesięcy oraz baszt ile pór roku. Konie w stajniach jadły z marmurowych żłobów przeglądając się w kryształowych lustrach, a rolę sufitu jednej z sal spełniało akwarium, w którym pływały egzotyczne rybki. Na zamek zajmujący powierzchnię 1,3 ha i kubaturze 70 000 m³ Ossoliński wydał kwotę 3 mln ówczesnych złotych polskich. Obecnie zachwycające swym pięknem i wielkością ruiny „Krzyżtoporu” ożywają podczas licznie organizowanych tu turniejów i pokazów walk rycerskich.

Sandomierz – wzniesiony przez Kazimierza Wielkiego gotycki zamek został rozbudowany w okresie renesansu i zniszczony przez Szwedów w 1656 roku. Odbudowane zostało najmniej uszkodzone skrzydło zachodnie jako jednolity korpus zamkowy, który przetrwał z pewnymi przekształceniami do dziś. Obecnie pomieszczenia wykorzystuje Muzeum Okręgowe.

Opatów - najstarszą budowlą obronną na terenie miasta jest romańska kolegiata. Nad trójarkadowym portalem górują dwie okazałe wieże, natomiast wieża północna została rozbudowana w okresie późniejszym. Umieszczone wysoko okna romańskie, widoczne w wieżach, ścianie północnej i prezbiterium, zabezpieczały przed nieprzyjacielem. Rozszerzenie /rozglifienie okien pozwalało na zwiększenie pola ostrzału.

Po zniszczeniach miasta dokonanych przez Tatarów w 1502 r. nowy jego właściciel - Krzysztof Szydłowiecki, zabezpiecza je murami z czterema bramami. Do dziś przetrwała Brama Warszawska, do której przylegają niewielkie fragmenty murów obronnych.

Bramę wzniesiono w latach 1520-30. Posiada wykonane z kamiennych ciosów obramienia przejazdu, nad którym widoczny jest otwór strzelniczy (w formie klucza) i zrekonstruowana attyka.

Ćmielów – położony na wyspie wśród rozlewisk rzeki Kamiennej zamek wznosił w latach 1519-31 kanclerz Krzysztof Szydłowiecki. Do dziś przetrwały mury obwodowe kaplicy i nikle pozostałości dwóch skrzydeł mieszkalnych otoczonych 16-metrową, wypełnioną wodą fosą.

Grzegorzowie - Do lokalizacji kościoła wybrano z natury obronne miejsce jakim był cypel wzniesienia wcinający się w głęboką dolinę rzeki Dobruchny. Świątynia składa się z dwóch części: typowej dla okresu romańskiego rotundy i dobudowanej od zach. w 1624 r. nawy. Najstarsza część posiada cechy stylowe dla kościołów obronnych – grube mury z niewielkimi, wysoko umieszczonymi okienkami. Według tradycji świątynia była baptysterium misyjnym, w środku znajdowała się misa chrzcielna. Na uwagę zasługuje rozeta (okrągłe okno) w absydzie z odkutym w piaskowcu czwórlistnym przeźrocem.

Bodzentyń – zbudowany w XIV wieku zamek biskupów krakowskich został rozbudowany w XVI wieku. Po utracie niepodległości w 1795 roku popadł w ruinę. Wraz z obwarowaniami miejskimi stanowił jeden zespół obronny. Do dziś przetrwały z niego resztki murów.